https://doi.org/10.31516/2410-5325.064.14
УДК 008:930.1] (477+44)

В. В. Корнієнко, доктор культурології, професор, ректор Київської муніципальної академії естрадного та циркового мистецтв, м. Київ
mincult.kornienko@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-8730-7384

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА РЕФЛЕКСІЯ КРОСКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ УКРАЇНА — ФРАНЦІЯ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІОГРАФІЇ

Здійснена культурологічна рефлексія кроскультурного діалогу Україна — Франція, репрезентованого значним масивом досліджень, що охоплюють широкий спектр багатовікової історії тісних і плідних культурних та економіко-політичних зв'язків між країнами. Зазначається, що осягнення минулого в контексті загальної культурно-історичної пам'яті надає змоги спрогнозувати майбутнє в ракурсі історичної перспективи, що в практичній площині визначає напрями подальшої співпраці в різних сферах на основі культурного взаємозбагачення, а в теоретичній площині гарантує виокремлення раніше недосліджених аспектів, що водночас зумовлює подальше формування наукового гуманітарного знання, засадничої бази новітнього культурного ландшафту.

***Ключові слова**: кроскультурний діалог, історіографія, історіографічний екскурс, культурна взаємодія України та Франції, міжкультурна комунікація.*

В. В. Корниенко, доктор культурологии, профессор, ректор Киевской муниципальной академии эстрадного и циркового искусств, г. Киев

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКАЯ РЕФЛЕКСИЯ КРОССКУЛЬТУРНОГО ДИАЛОГА УКРАИНА — ФРАНЦИЯ В КОНТЕКСТЕ ИСТОРИОГРАФИИ

Осуществлена культурологическая рефлексия культурного диалога Украина — Франция, который репрезентирован значительным массивом исследований, охватывающих широкий спектр многосотлетней истории тесных и плодотворных культурных и экономико-политических связей между странами. Определяется, что осмысление прошедшего в контексте общей культурно-исторической памяти дает возможность спрогнозировать будущее в ракурсе исторической перспективы, которая в практическом измерении определяет направления дальнейшего сотрудничества в разных сферах на основе культурного взаимообогащения, а в теоретическом аспекте гарантирует актуализацию аспектов, раньше неисследованных. Это, в свою очередь, обеспечивает дальнейшее развитие научного гуманитарного знания, формирует базовые принципы новейшего культурного ландшафта.

Ключевые слова: *кросскультурный диалог, историография, историографический экскурс, культурное взаимодействие Украины и Франции, межкультурная коммуникация.*

V. V. Kornienko, Doctor of Culturology, Professor, Rector of Kyiv Municipal Academy of Circus and Variety Arts, Kyiv

CULTUROLOGICAL REFLEXION OF CROSS-CULTURAL DIALOGUE UKRAINE-FRANCE IN THE CONTEXT OF HISTORIOGRAPHY

The aim of the article is to represent the historiography of the cross-cultural dialogue Ukraine-France in all its completeness in the modern scientific discourse of Ukraine, covering the historical and cultural period from the period of Kyivan Rus and the era of political disunion (9–13th centuries), in particular in the context of marriage of Yaroslav the Wise's daughter — Anna Yaroslavivna with the French King Henry I and to the newest time.

Research methodology is a cultural analysis of the works of Ukrainian cultural researchers and the implementation of a historiographical overview into the past of the crossing of two significant cultural worlds — Ukraine and France.

Results. In the new millennium, marked by the processes of globalization and integration, which encompassed humanity, in the general humanitarianism there is a growing reflection on the methodology of comparing various cultural forms in the process of their interaction. One of the most important tasks facing modern science is the definition of the prospect of dialogue between different cultures. Cross-culturalism, as a new paradigm of modern global progress, involves a combination of models of social action on the "crossroads" of cultures that form a specific culture on the basis of combining and "interbreeding" various ideological transfers, exchanges, and interactions. Culture is a historical system. As a sphere of objectification of human essential resources, it is involved in the maternal ground of history, which gives rise to the cultural processes. The element of humanity and the elements of culture are combined in the historical experience of social development.

Novelty. The author suggests a new approach to the theoretical comprehension of the cultural foundations of the rise and development of Ukrainian-French relations and their specific character in the process of formation and development of a common cross-cultural dialogue.

The practical significance. Cultural analysis of the genesis and evolution of the relations between Ukraine and France has shown that the dialogue of cultures a priori is an important and indispensable factor in the development of the European cultural space. The existence of a cultural dialogue with a clear understanding of cultural boundaries contributes to the development of the individuality of each individual culture and the formation of intercultural understanding, respect for another cultural community.

Keywords: *cross-cultural dialogue, historiography, historiographical insight, cultural interaction of Ukraine and France, intercultural communication.*

Постановка проблеми. У новому тисячолітті, позначеному процесами глобалізації та інтеграції, які охопили все людство, у загальній гуманітаристиці спостерігається посилення рефлексії щодо методології порівняння різноманітних культурних форм у процесі їхньої взаємодії. Одним із найважливіших завдань, яке постало перед сучасною наукою, є визначення перспективи діалогу різноманітних культур. Кроскультурність, як нова парадигма сучасного світового поступу,

передбачає сукупність моделей соціальних дій на «перехресті» культур, що формують конкретну культуру на основі поєднання та «схрещування» різних ідейних трансфертів, обмінів, взаємовпливів.

Культура є історичною системою. Як сфера об'єктивації людських сутнісних сил вона причетна до того материнського ґрунту історії, що породжує і людину, і людську субстанцію культурних процесів. Стихія людяності та стихія культури поєднуються в історичному досвіді суспільного розвитку. Усе те, що характеризує людину, свідчить про її історію, і все те, що конституюється в культуру, виражає в ціннісному аспекті досвід цієї історії.

Відтак, **мета статті** — здійснити репрезентацію історіографії кроскультурного діалогу Україна — Франція у всій повноті її представлення в сучасному науковому дискурсі України, що охоплює історико-культурний період від періоду Київської Русі і доби політичної роздрібненості (IX–XIII ст.), зокрема в контексті заміжжя доньки Ярослава Мудрого — Анни Ярославівни із французьким королем Генріхом I й до новітнього часу.

Продуктивною дослідницькою методологією є культурологічний аналіз доробків українських дослідників культури та здійснення історіографічного екскурсу в минуле перетинання двох значних культурних світів — України і Франції.

Наукова новизна розвідки полягає в теоретичному осягненні культурних засад виникнення та формування україно-французьких взаємин та виявлення їхньої специфіки в процесі формування і розвитку спільного кроскультурного діалогу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській гуманітаристиці сформована немала історіографічна база кроскультурного діалогу Україна-Франція. Широкий спектр питань охоплюють дослідження сучасних українських учених, зокрема: політико-економічні, культурно-мистецькі, громадські. У часопросторовому аспекті ці розвідки репрезентують початок офіційних відносин України та Франції з періоду Київської Русі та князівства Ярослава Мудрого і до теперішнього новітнього часу. Автори, котрі приділяли увагу в цій царині: О. Александрова (2002), В. Голованенко (2002), Є. В. Донченко (2007), О. Іваненко (2004), Ю. Кочубей (1993), С. Круглик (2004), О. О. Кураєв (1992), В. А. Манжола (2002).

Виклад основного матеріалу дослідження. Культурологічна рефлексія культурного діалогу Україна — Франція зумовлює формування нового наукового знання щодо перетинання двох важливих культурних світів.

Про тривалий, плідний і тісний міжкультурний діалог України та Франції свідчить багата історія культурних, політичних зв'язків між

країнами. Для зручності структуруємо їх за історичними періодами та в хронологічному викладі.

Без сумніву, цікавим є період *Київської Русі і доби політичної роздрібненості (IX–XIII ст.),* зокрема в контексті заміжжя доньки Ярослава Мудрого — Анни.

Так, В. Голованенко на сторінках «Наукового світу» в публікації «Заміжжя Анни Ярославни» подав власне бачення визначної історико-культурної події — заміжжя доньки Ярослава Мудрого Анни з французьким королем Генріхом I (Голованенко, 2002).

Український учений І. Овсій висвітлює міжнародне становище та зовнішню політику України від давніх часів до 1944 р. На основі загальнонаукового підходу до викладу та оцінки фактів, подій, явищ по-новому трактується широке коло питань зовнішньої політики України впродовж тривалого періоду її історії (Овсій, 2002).

Заслуговує на увагу наукова стаття Н. Крутенко «Анна Київська — королева Франції», у якій автор означує основні історичні передумови одруження французького короля з Анною Ярославівною та показує непересічне значення для розвитку французької держави та французького королівського роду Анни Київської (Крутенко, 2001).

У журналі «Віче» М. Котляр оприлюднює статтю «Анна Руська, королева французька», продовжуючи дослідження проблеми історико-культурного осмислення взаємин Київської Русі та Франції, які виникають в XI ст. (Котляр, 1993).

Автор розкриває основні етапи життя видатної давньоруської жінки — доньки Ярослава Мудрого, а згодом королеви Франції Анни.

Автор зазначає, що взаємини між Київською Руссю та Францією (тобто Європою) розпочались за одне-два століття перед сватанням Генріха до Ярославівни (Котляр, 1993, с. 136–140).

Ю. Кочубей присвячує свою наукову розвідку опису пригод французького лицаря та красі слов'янської дівчини Роксолани (Кочубей, 1993, с. 172–173).

Т. Семенкова досліджує історико-культурну взаємодію між Давньою Руссю та Францією, висвітлює долю руської царівни Анни Ярославни. Автор відтворює образи талановитих, видатних для свого часу особистостей, характеризує місце та роль жінки в середньовічному суспільстві з позицій її впливу на основні суспільно-політичні події того періоду. Цих подій стосуються зміна кордонів європейських держав, удосконалення інститутів влади, прискорення грошового обігу, посилення ролі церкви, друкарство, будівництво міст та монастирів (Семенкова, 2004, с. 84–91).

Цікавим у контексті аналізу є *період XVII — першої половини XIX ст.*

Так, І. Борщак досліджує життєвий та воєнний шлях видатного українського гетьмана — Пилипа Орлика, автора першої Конституції України, його непрості життєві колізії, особливо взаємозв'язок з Францією через репрезентацію сторінок дипломатичної історії (Борщак, 1991, с. 59–69).

У своєму дослідженні «Зв'язки університету Святого Володимира з Францією у першій половині XIX століття» О. Іваненко розкриває роль французьких педагогів у розвитку навчально-виховного процесу в університеті Святого Володимира, а також значення зв'язків із Францією для професійного становлення київських учених (Іваненко, 2005, с. 86–94).

У науковому дослідженні «Культурні взаємини Франції та України наприкінці XVIII — у першій половині XIX століття» науковець здійснює спробу створити узагальнююче дослідження взаємозв'язків Франції та України в провідних сферах інтелектуального життя обох народів кінця XVIII — першої половини XIX ст. Авторка переконливо доводить, що українська тематика вплинула на творчість В. Гюго, Оноре де Бальзака, П. Меріме, Ж. де Сталь та ін. Про активізацію інтересу до української культури на Заході свідчить поява в середині 40-х рр. XIX ст. перших публікацій французьких перекладів творів М. Гоголя, Г. Квітки-Основ'яненка.

О. Іваненко підкреслює, що ознайомленню української громадськості з духовними надбаннями Франції сприяла діяльність вітчизняних літераторів. У світогляді Г. С. Сковороди набули відображення гуманістичні педагогічні погляди Ж.-Ж. Руссо щодо вільного і природовідповідного виховання. Під впливом праць Руссо «Міркування про походження й основи нерівності серед людей» (1755) та «Суспільний договір» (1762) Я. П. Козельський захопився культом «природного стану» людства і теорією суспільного договору. Поширенню ідей французького Просвітництва в Наддніпрянській Україні, європеїзації побутового життя Слобожанщини сприяла діяльність О. О. Паліцина, навколо якого на початку XIX ст. об'єднався гурток прихильників західноєвропейської літератури і освіти, що в листах сучасників згадується під назвою «Попівська Академія». Притаманне для раннього періоду літературної кар'єри П. П. Гулака-Артемовського звернення до французького класицизму позначилося на його подальшій творчості українською мовою. Мемуарна та епістолярна спадщина Кобзаря, його прозові твори свідчать про обізнаність автора з доробком французьких філософів-просвітників і таких літераторів, як П.-Ж. Беранже, О. Барб'є, Фенелон, Ф.-Р. Шатобріан та ін. (Іваненко, 2004).

Продовжуючи французьку художньо-мистецьку проблематику, О. Іваненко в науковій розвідці на основі архівних матеріалів, тогочас-

ної періодики, мемуарів сучасників розглядає значення українсько-французького культурного обміну для розвитку вітчизняного театрального мистецтва першої половини XIX ст. (Київ, 2004, С. 84–91).

Досліджуючи культурні зв'язки України з Францією кінця XVIII — першої половини XIX ст., Н. Оляніна доходить висновку про те, що україно-французькі культурні взаємини кінця XVIII — першої половини XIX ст. відбувалися, зокрема, під впливом ідей Великої Французької буржуазної революції (1789–1794 рр.) і помітно зумовлювали прогресивну думку та ідеологічну боротьбу навколо центральних проблем тогочасного соціально-політичного та національного життя українського народу, тому і набули відображення в суспільно-політичній, художній та історичній літературі прогресивної частини інтелігенції цього періоду. Н. Оляніна зазначає: «Перша чверть XIX століття характеризується і зародженням професійного театру, в репертуарі якого посідає важливе місце і французька класика. У Полтавському театрі у 20-х роках успішно ставилися кращі твори тогочасної французької драматургії — «Пан де Пурсоньяк» Ж.-Б. Мольєра та «Зоя» Л.-С. Месьє. До французької драматургії зверталися і аматорські театри. Наприклад, М. В. Гоголь, навчаючись ще в Ніжинській гімназії, був режисером і виконувачем ролей у п'єсах Ж.-П. Флоріана та Ж.-Б. Мольєра (Оляніна, 2002). У своєму дослідженні Оляніна приділяє увагу і визначній постаті французької літератури — романістові О. де Бальзаку, котрий протягом багатьох років перебував в Україні в с. Верхівці (нині Житомирської обл.) в помісті Є. Ганської. Всесвітньовідомі твори, зокрема драму «Мачуха», літератор написав на теренах України. О. де Бальзак був знайомий із передовими представниками української творчої, громадської інтелігенції того часу (Оляніна, 2002, с. 50–59).

Дослідниця підкреслює, що вирішальну роль у зближенні українських та французьких культур відіграло відкриття в 1840 р. кафедри славістики в Колеж де Франс. З-поміж французів, котрі слухали лекції, були Мішле, Ж. Санд, Монтелябра, Кіне тощо. У цей час у Парижі літературні газети друкують статтю «Про поезію України», що презентувала українські народні пісні та думи. Отже, культурна взаємодія між Україною та Францією є доказом формування європейського культурного ландшафту. Підґрунтя його полягають у культурній взаємодії останнього тисячоліття (Оляніна, 2002, с. 50–59).

Друга половина XIX ст. — нові етапи у взаєминах України і Франції. В. Виноградов аналізує історичні події на театрі воєнних дій, у яких брала участь Франція, зокрема переможну для Франції воєнну Кримську кампанію в другій половині XIX ст. та поразку Франції під Сезанном (Виноградов, 2005, с. 38–50).

«Три зустрічі з Кокленом» — таку тему має дослідження Н. Володимирової, яка розповідає про гастролі в Києві в 1862 р. французького актора Б.-К. Коклена (Володимирова, 1990, с. 26–28).

Проблемі культурних зв'язків України і Франції в другій половині XIX — на початку XX ст. (1851–1917) присвячує дослідження О. Кураєв. Розвідка цікава науковими відкриттями маловідомих фактів та системним аналізом інформації, яку розглядали вітчизняні науковці (Кураєв, 1992).

До теми «Іван Франко і французька література» звертались у своїх дослідженнях українські вчені, серед котрих — М. Гресько, В. Матвіїшин, Ф. Погребняк, Є. Пащенко, І. Журавська, Г. Рягузова. Під час дослідження цього питання Г. Рягузова привертає увагу до деяких аспектів рецепції І. Франком творчості видатного французького письменника Е. Золя. Науковиця підкреслює, що завдяки ініціативі І. Франка до творчого доробку Е. Золя та інших французьких письменників зверталося чимало українських перекладачів того часу, котрі гуртувалися навколо редагованих ним періодичних видань і чиї переклади постійно в них друкувалися. Саме така співпраця однодумців започаткувала передову школу українських перекладачів (Рягузова, 1990).

У 1900–1939 рр. — до Другої світової війни міжкультурний діалог двох країн продовжує активно розвиватися. Саме цьому періоду присвячена праця Н. Астапенко (2005).

«Мемуари Ікара» — таку назву має автобіографічна праця видатного французького балетного танцівника Сержа Лифаря. Робота презентує основні етапи та здобутки світового, зокрема французького балетного мистецтва (Лифарь, 1995, с. 350–355).

Друга світова війна (1939–1945 рр.) ознаменувала трагічні моменти у взаємовідносинах України і Франції, які досліджують І. Дерейко, С. Єлисаветський (1992, с. 103–108), відкриваючи маловідомі сторінки української та світової історії періоду Другої світової війни (1939 — 1945 рр.).

Наступний період — *друга половина 40-х — перша половина 80-х рр. XX ст.*

Л. Волошина аналізує переклад французькою мовою поеми Т. Г. Шевченка «Катерина». Авторка відзначає світовий мистецький резонанс творчості митця (Волошина, 1989, с. 158–160).

І. Кулініч розглядає діяльність громадських організацій, творчих спілок, трудових колективів, закладів культури, мистецтва, освіти та науки Києва в міжкультурному діалозі між містами-побратимами (Лейпциг, Краків, Братислава, Флоренція, Тампере, Кіото). У 1958 р. починає діяти громадська організація «СРСР — Франція» (Кулініч, 1981).

Інститут історії АН УРСР у 1987 р. видає довідник-хроніку найважливіших подій в Українській РСР у 1981 — 1985 рр. в царині європейських міжкультурних відносин, зокрема з Францією (*Літопис комуністичного будівництва: хроніка найважливіших подій в Українській РСР (1981–1985)*, 1987).

Особливо активізувався міжкультурний діалог між Україною і Францією в період новітньої історії *України як незалежної держави*. О. Александрова відзначає, що у Французькому культурному центрі в Києві відбулася презентація семитомника творів відомого французького письменника М. Пруста (переклад з французької А. Перепадя). Визначаючи важливість поширення французької літератури в українському суспільстві, посольство Франції в Україні заснувало також премію за найкращий переклад творів з французької українською мовою (під назвою «Сковорода»). Її першим лауреатом за переклад романів М. Пруста в грудні 2001 р. став А. Перепадя (Александрова, 2002).

Є. Донченко обирає об'єктом дослідження торговельно-економічні відносини між Україною та Францією, розглядає також питання політико-правового забезпечення культурного обміну між країнами наприкінці XX — початку XXI ст. (Донченко, 2007, с. 109–115).

Минуле, сучасний стан і перспективи україно-французьких відносин у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції досліджує Ю. Кочубей. Автор наголошує, що взаємини між двома країнами мають основуватися на взаєморозумінні та довірі, адже це зумовить економічний та культурний діалог (Кочубей, 1998, с. 3–27).

С. Круглик досліджує питання сучасного стану та перспектив співробітництва України та Франції, аналізує економічне співробітництво між Україною та Францією, наводить декілька факторів, які визначають зміст та принципи цього співробітництва (Круглик, 2004, с. 25–29).

В. Манжола у своєму дослідженні розглядає становлення українсько-французьких відносин за період 1991–2002 рр., виокремлює та характеризує основні етапи та напрями їхньої еволюції (Манжола, 2002, с. 181–187).

Г. Скрипник та В. Михайлик презентують на сторінках «Українського історичного журналу» та журналу «Народна творчість та етнографія» наукове співробітництво між ученими України та Франції (Скрипник, Михайлик, 2006).

У виступах учасників Всеукраїнського круглого столу в рамках проведення Сарбеївських читань у 2003 р. висвітлено маловідомі сторінки історії України XIX — початку XX ст. Розглянуто проблеми міжетнічної інтеграції українського суспільства і національного відродження. Охарактеризовано розвідки видатного українського історика, професора В. Г. Сарбея (*Сарбеївські читання*, 2003).

М. Тимошик досліджує україніку в архівах, бібліотеках, редакціях і видавництвах Франції. У її працях йдеться про українознавчі документи у французьких архівах, українознавчі осередки першої половини XX ст. у Франції (Тимошик, 2002, с. 195–204).

Проблемам міжкультурного діалогу приділяли увагу письменниця та перекладач Є. Кононенко (2000).

Висновки. Культурологічний аналіз ґенези та еволюції взаємин України і Франції засвідчив, що діалог культур a priori є важливим та невід'ємним чинником розвитку європейського культурного простору. Передусім наявність культурного діалогу за умови чіткого усвідомлення культурних кордонів сприяє розвитку індивідуальності кожної окремої культури та формуванню міжкультурного порозуміння, поваги до іншої культурної спільноти. Багаторівневі, різновекторні контакти в усіх напрямах діяльності — об'єктивний результат взаємодії двох значних європейських культур та народів. Така взаємодія, що зумовлює нову якість, яка й є сутністю кроскультурного діалогу, можлива, зважаючи на суголосність архетипових елементів, котрі утворюють базис ментальності цих культур.

Перспективи подальших досліджень. Історіографічний аспект кроскультурного діалогу України з країнами світу, а отже, діалог між різними культурними світами, зумовлює формування цілісної картини змістів та форм розвитку людства. Історіографічна рефлексія кроскультурного діалогу як важлива складова цивілізаційного поступу людства, як сучасний засіб реалізації комунікаційних зав'язків, як обов'язкова умова взаєморозуміння та взаємодії різноманітних культурних феноменів і, зрештою, як унікальний дослідницький метод аналізу інтеграційних процесів, що сприяє зростанню культурної самосвідомості та культурної самоідентифікації держав і народів, має величезний потенціал у теорії та практиці культури.

Список посилань

Александрова, О. (2002). Україна — Франція: грані співробітництва: [презентація укр. перекладу М. Пруста «В пошуках втраченого часу»]. *Бібліотечна планета*, 2, 39.

Астапенко, Н. (2005). Сергій Лифар (до 100-річчя від дня народження). *Київська старовина,* 4, 155–167.

Борщак, І. (1991). Гетьман Пилип Орлик і Франція. *Український історичний журнал*, 9, 71–79 ; 11, 59–69.

Виноградов, В. Н. (2005). Была ли связь между торжеством Франции в Крымской войне и ее разгромом под Сезаном? *Новая и новейшая история,* 5, 38–50.

Владимирова, Н. (1990). Три зустрічі з Кокленом. *Український театр,* 5, 26–28.

Волошина, Л. Б. (1989). Поема Т. Г. Шевченка «Катерина» французькою мовою. Т. Г. Шевченко — поет, революціонер, мислитель, *Тези доповідей і*

повідомлень обласної науково-теоретичної конференції, присвяченої 175-річчю від дня народження Великого Кобзаря. Івано-Франківськ, 158–160.

Голованенко, В. (2002). Заміжжя Анни Ярославни. *Науковий світ,* 1, 30.

Донченко, Є. В. (2007). Політико-правове забезпечення культурного обміну Україна — Франція (кінець XX — початок XXI ст.). *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецва,* 3, 109–115.

Єлисаветський, С. Я. (1992). Герої Руху Опору у Франції — вихідці з України. *Український історичний журнал,* 5, 103–108.

Іваненко, О. (2002). До питання про українсько-французькі театральні зв'язки в першій половині XIX ст. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Історія*, 59/60, 50–54.

Іваненко, О. (2005). Зв'язки університету Святого Володимира з Францією у першій половині XIX століття. *Університет,* 1, 86–94.

Іваненко, О. (2004). *Культурні взаємини Франції та України наприкінці XVIII — у першій половині XIX століття.* (Дис. канд. іст. наук). Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ.

Кононенко, Є. (2000). Український сезон 1999 у Франції. *Слово і час,* 8, 86.

Котляр, М. (1993). Анна Руська, королева французька. *Віче,* 6, 136–140.

Кочубей, Ю. (1998). Із знаком «плюс» : [минуле, сучас. стан і перспективи укр.-фр. відносин у світлі європ. та євроатлантич. інтеграції]. *Політика і час,* 7, 27–35.

Кочубей, Ю. (1993). Україна — Франція: взаєморозуміння і довіра. *Політика і час,* 5, 7–11.

Круглик, С. (2004). Обмін, далекий від реальних можливостей. Україна — Франція: сучасний стан та перспективи співробітництва. *Політика і час,* 7/8, 25–29.

Крутенко, Н. (2001). Анна Київська — королева Франції. *Всесвіт,* 5/6, 44–46.

Кулинич, И. М., Виднянский, С. В. (1981). *Киев и города-побратимы*. Киев: Знание УССР.

Кураєв, О. О. (1992). *Культурні зв'язки України і Франції у другій половині XIX — на початку XX ст. (1851–1917)*. (Дис. канд. іст. наук). АН УРСР, Інститут історії. Київ.

Лифарь, С. (1995). *Мемуары Икара*. Москва: Искусство.

Літопис комуністичного будівництва: хроніка найважливіших подій в Українській РСР (1981–1985) (1987). Київ: Наукова думка.

Манжола, В. А. (2002). Українсько-французькі відносини: від співробітництва до діалогу та партнерства. *Вісник міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка,* 21/24, 181–187.

Овсій, І. О. (2002). *Зовнішня політика України (від давніх часів до 1944 року)*. Київ: Либідь.

Оляніна, Н. Г. (2002). Культурні зв'язки України з Францією кінця XVIII — першої половини XIX ст. *Питання культурології,* 18, 50–59.

Рягузова, Г. М. (1990). *Іван Франко та Еміль Золя (1840–1902)*. Іван Франко і світова культура, Матеріали міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 верес. 1986 р.) (Кн. 2, с. 376). Київ: Наукова думка.

Реєнт, О. П. (Ред). *Сарбеївські читання* (2003), *Тези виступів Всеукраїнського «круглого столу».* Київ, Інститут історії України.

Семенкова, Т. (2004). Древняя Русь и Франция в XI веке. Судьба русской царевны Анны Ярославны. *Наука и жизнь,* 5, 84–91.

Скрипник, Г. (2006). Україна-Франція: нові обрії наукового співробітництва. *Народна творчість та етнографія,* 6, 5–9.

Тимошик, М. (2002). Українiка в архівах, бібліотеках, редакціях і видавництвах Франції. *Студії з архівної справи та документознавства,* Т. 8, 195–204.

References

Alexandrova, O. (2002). Ukraine — France: the frontiers of cooperation: [presentation uk. the translation of M. Proust «In Search of Lost Time»]. *Library Planet*, 2, 39. [In Ukrainian].

Astapenko N. (2005). Sergey Lifar (to the 100th anniversary of his birthday). *Kyivan antiquity*, 4, 155–167. [In Ukrainian].

Borschak, I. (1991). Hetman Pylyp Orlik and France. *Ukrainian Historical Magazine*, 9, 71–79; 11, 59–69. [In Ukrainian].

Vinogradov, V. N. (2005). Was there a link between the triumph of France in the Crimean War and its defeat at Cezanne? *New and recent history*, 5, 38–50. [In Russian].

Vladymyrova, N. (1990). Three meetings with Coquelin. *Ukrainian Theater*, 5, 26–28. [In Ukrainian].

Voloshina, L. B. (1989). T. Shevchenko's poem «Catherine» in French. *T. G. Shevchenko — poet, revolutionary, thinker, abstracts and reports of the regional scientific and theoretical conference devoted to the 175th anniversary of the birth of the Great Kobzar*. Ivano-Frankivsk, 158–160. [In Ukrainian].

Golovanenko, V. (2002). Mariya Anna Yaroslavna. *Scientific world*, 1, 30. [In Ukrainian].

Donchenko, Ye.V. (2007). Political and legal support of cultural exchange Ukraine — France (late 20th — early 21st century). *Bulletin of the State Academy of Leaders of Culture and Arts*, 3, 109–115. [In Ukrainian].

Yelisavetsky, S. Ya. (1992). Heroes of the Resistance Movement in France — immigrants from Ukraine. *Ukrainian Historical Magazine*, 5, 103–108. [In Ukrainian].

Ivanenko, O. (2002). To the question of Ukrainian-French theatrical ties in the first half of the 19th century. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. History*, 59/60, 50–54. [In Ukrainian].

Ivanenko, O. (2005). University of St. Volodymyr's relations with France in the first half of the 19th century. *University*, 1, 86–94. [In Ukrainian].

Ivanenko, O. (2004). *Cultural relations between France and Ukraine at the close of the 18th century — in the first half of the 19th century. (Thesis for a Candidate of Historical Sciences)*. Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv [In Ukrainian].

Kononenko, Ye. (2000). Ukrainian season 1999 in France. *Word and time*, 8, 86. [In Ukrainian].

Kotlyar, M. (1993). Anna Ruska, the queen of French. *Viche*, 6, 136–140. [In Ukrainian].

Kochubei, Yu. (1998). With a plus sign: [past, present. state and prospects of ukr.-fr. relations in the light of Europe. and the Euro Atlantic. integration]. *Politics and time,* 7, 27–35. [In Ukrainian].

Kochubei, Yu. (1993). Ukraine — France Mutual Understanding and Trust. *Politics and time,* 5, 7–11. [In Ukrainian].

Kruglik, S. (2004). Exchange is far from real opportunities. Ukraine — France the current state and prospects of cooperation. *Politics and time*, 7/8, 25–29. [In Ukrainian].

Krutenko, N. (2001). Anna Kievskaya is the Queen of France. *Universe*, 5/6, 44–46. [In Ukrainian].

Kulinich, I. M., Vidnyansky, S.V. (1981). *Kiev and sister cities*. Kiev: Knowledge of the Ukrainian SSR. [In Russian].

Kuraev, O. A. (1992). *Cultural relations between Ukraine and France in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. (1851-1917). (Thesis for a Candidate of Historical Sciences)*. Academy of Sciences of the USSR, Institute of History. Kyiv. [In Ukrainian].

Lifar, S. (1995). *Icarus Memoirs.* Moscow: Iskusstvo. [In Russian].

Chronicle of Communist construction: Chronicle of the most important events in the Ukrainian SSR (1981-1985) (1987). Kyiv: Naukova Dumka. [In Ukrainian].

Manzola, V. A. (2002). Ukrainian-French relations: from the cooperation to the dialogue and partnership. *Bulletin of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 21/24, 181–187. [In Ukrainian].

Ovsiy, I. O. (2002). *Foreign policy of Ukraine (from ancient times to 1944)*. Kyiv: Lybid. [In Ukrainian].

Olianina, N. G. (2002). Cultural relations between Ukraine and France at the close of the 18th century — in the first half of the 19th century. *Issues of Cultural Studies*, 18, 50-59. [In Ukrainian].

Ryugazov, G. M. (1990). Ivan Franko and Emil Zola (1840-1902). Ivan Franko and World Culture, *Materials of the UNESCO International Symposium* (Lviv, 11–15 September 1986) (Book 2, pp. 376). Kyiv: Naukova Dumka. [In Ukrainian].

Reyent, O. P. (Ed.). Sarbeevsky Readings (2003), *Theses of Speeches of the All-Ukrainian «Round Table»*. Kyiv, Institute of History of Ukraine. [In Ukrainian].

Semenkova, T. (2004). Ancient Russia and France in the 11th century. The fate of the Russian princess Anna Yaroslavna. *Science and Life*, 5, 84–91. [In Russian].

Skrypnyk, G. (2006). Ukraine-France: new horizons of scientific cooperation. *Folk art and ethnography*, 6, 5–9. [In Ukrainian].

Tymoshik, M. (2002). Ukraine in archives, libraries, editions and publishing houses of France. *Studies on Archival Affairs and Documentation*, Vol. 8, 195–204. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 21.03.2019 р.